

РОЗДІЛ IV. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2021-2-09>

Засоби забезпечення захисту прав пацієнтів у системі охорони здоров'я України

Федчун А. М.*аспірант кафедри теорії та історії права**Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана**пр. Перемоги, 54/1, Київ, Україна**orcid.org/0000-0003-2024-0717**fedchunadnriy@gmail.com*

Ключові слова: захист прав пацієнта, законодавство України в галузі охорони здоров'я, правові засоби захисту, медичне право, правові норми.

Статтю присвячено дослідженню механізмів та засобів захисту прав пацієнтів в Україні. Підсумовано те, що відсутні механізми правозастосування основних прав пацієнтів. Розглянуті питання напрямів досліджень щодо захисту прав пацієнтів. Підкреслюється, що, незважаючи на визнання Конституцією та законами України життя і здоров'я людини найвищою соціальною цінністю, в Україні досі не створено належних механізмів правозастосування основоположних прав пацієнта. Здійснено класифікацію способів захисту прав пацієнта, а саме поділено їх на дві категорії: неюрисдикційній та юрисдикційній способи. Досліджено способи захисту порушених прав і законних інтересів у порядку самозахисту та в судовому порядку. Визначено такі проблеми в галузі захисту прав пацієнтів: 1) щодо збору доказової бази стосовно доведення втрати або шкоди здоров'ю пацієнта у зв'язку з діями чи бездіяльністю лікувального закладу; 2) відсутність клінічних протоколів, електронних баз медичних карток; 3) монополія експертних установ, що здійснюють судову експертизу; 4) відсутність особистої відповідальності медичних працівників. Метою досліджень було впорядкування основних засобів, способів захисту прав пацієнтів та основні проблеми в галузі захисту прав пацієнта. Досліджено, що визначені нормативними актами способи досудового захисту, такі як звернення до суду, мають свої переваги й недоліки, однак варто виокремити, що в разі конфлікту у сфері медичних послуг існує досить широкий вибір способів і засобів відновлення порушених прав під час надання медичних послуг. Зроблено висновок, що: 1) в Україні відсутні механізми правозастосування основних прав пацієнтів, таких як право на безпечну, своєчасну, якісну та доступну медичну допомогу; 2) необхідно створити спеціальний нормативно-правовий акт, який би урегулював та визначав основні механізми реалізації та захисту прав пацієнтів на охорону здоров'я і медичну допомогу; 3) чинна законодавча база у сфері охорони здоров'я потребує гармонізації відповідно до стандартів та механізмів, передбачених міжнародними нормативно-правовими актами ЄС.

Means of protecting the rights of patients in the healthcare system of Ukraine

Fedchun A. M.

Postgraduate Student at the Department of Theory and History of Law

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Peremogy avenue, 54/1, 03057, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0003-2024-0717

fedchunadnriy@gmail.com

Key words: *protection of patients' rights, legislation of Ukraine in the field of health care, legal remedies, medical law, legal norms.*

The article is devoted to the study of mechanisms and means of protection of patients in Ukraine. It is summarized that there are no mechanisms for enforcing the fundamental rights of patients. The issues of research areas for patient rights are considered. It is emphasized that despite the recognition of the Constitution and Laws of Ukraine of Life and Human Health, the highest social value in Ukraine, there are still proper mechanisms for enforcing the fundamental rights of the patient. The classification of methods for protecting the rights of the patient is carried out, namely divided into two categories: non-virical and jurisdictional. Methods of protection of protection of violated rights and legitimate interests in the order of self-defense and in court are investigated. Is analyzed. Problems are identified by the following problems in the field of patient protection: 1) regarding the collection of a evidence base for proving loss, or damage to the patient's health due to actions, or inaction of the medical institution; 2) lack of clinical protocols, electronic bases of medical cards; 3) monopoly of expert institutions that carry out judicial examination; 4) Lack of personal responsibility of medical workers. The purpose of the research was ordering fixed assets, methods for protecting patients and major problems in the field of protection of the patient. The investigated normative acts of pre-trial protection methods such as appeals to the court has its advantages and disadvantages, but it is worthwhile to distinguish that there is a wide variety of ways and means of restoring violated rights during the provision of medical services. It is concluded that: 1) There are no mechanisms for enforcing the fundamental rights of patients in Ukraine as the right to secure, timely, high-quality and accessible medical assistance; 2) it is necessary to create a special normative legal act that regulates and defined the main mechanisms for implementing and protecting patients with health care and medical care; 3) The current legislative framework in the field of health care requires harmonization in accordance with the standards and mechanisms provided by the international regulatory acts of the EU.

Вступ. Здоров'я та життя людини визнано на конституційному рівні найвищою в Україні цінністю, що зумовлює обов'язок держави не лише гарантувати, а й забезпечувати невідлучні та непогрозливі права громадян на охорону здоров'я.

Конституцією України проголошено, що людина, її життя та здоров'я є найвищою соціальною цінністю, що тим самим покладає на державу обов'язок гарантування та забезпечення механізму охорони й захисту здоров'я своїх громадян. Перш за все це полягає в розробленні державою необхідних нормативно-правових документів для здійснення контролю та нагляду в галузі охорони здоров'я. Важливо наголосити, що законодавство України у сфері захисту прав пацієнтів зна-

ходиться на етапі формування, що у свою чергу зумовлює актуальність даного дослідження, яке спрямоване на систематизацію і вдосконалення правозахисного механізму захисту прав пацієнтів в Україні.

Дослідженням правових проблем у сфері забезпечення прав пацієнта, в тому числі механізмами забезпечення порушених прав пацієнтів, займалися такі правники, як В.О. Галай, В.Б. Філатов, І.А. Петрова та інші.

Сьогодні в галузі охорони здоров'я нормативно-правові акти визначають основними напрямками державної діяльності в даній галузі – це гарантування прав пацієнтів. Важливою проблемою реалізації нормативно-правових актів у цій галузі є забез-

печення дотримання та реального виконання таких актів, що потребує негайного розв'язання цієї проблеми шляхом створення нових та вдосконалення вже наявних механізмів захисту, які здатні максимально ефективно вирішувати актуальні проблеми пацієнтів, що виникли у зв'язку з порушенням правових приписів посадовими особами, які надають медичну допомогу, недотриманням та невиконанням приписів законодавства, що регулюють права пацієнтів в Україні [1].

Виклад основного матеріалу дослідження. Рівень медичного обслуговування, професіоналізму медичних працівників та своєчасність наданих послуг є підставою для можливих претензій пацієнтів. Будь-яке відхилення від бажаного результату або неналежне та несвоєчасне надання медичних послуг здатне вплинути на створення конфліктної ситуації.

Згідно зі статтею 49 Конституції України визначено права громадян на охорону здоров'я та медичну допомогу. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування [2].

Основні принципи забезпечення прав на охорону здоров'я та медичну допомогу громадян, їхні правові механізми, соціальні-економічні засади регулюються Основами законодавства України про охорону здоров'я [3], деякими нормами Цивільного кодексу України [4] і нормами Кримінального кодексу України [5], що встановлюють відповідальність медичних працівників за неналежне виконання або невиконання ними своїх професійних обов'язків.

Здійснення захисту прав пацієнта можна класифікувати, як:

- 1) неюрисдикційній (захист порушених прав і законних інтересів у порядку самозахисту);
- 2) юрисдикційній (захист порушених прав і законних інтересів у судовому порядку в загальносудовому або адміністративному порядку).

Сьогодні в українському суспільстві все більше обговорюють та досліджують питання цивільно-правового захисту прав пацієнтів. Згідно з приписами норм Основного Закону кожний вправі захищати свої права і свободи всіма можливими засобами, що не забороні законодавством. На основі вищесказаного основні способи захисту прав пацієнтів можна поділити на досудові й судові [6, с. 567].

До судового захисту порушених прав пацієнта відноситься звернення до судових органів щодо відновлення порушених прав та законних інтересів у загальному або адміністративному порядку. Судова система є одним із дієвих засобів захисту прав пацієнта, оскільки суд – це державний орган, що здійснює правосуддя. Відповідно до ст. 129¹ Конституції України судові рішення є обов'язко-

вим до виконання. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд [2].

Пацієнт у залежності від медичної установи може звернутися в такому порядку:

а) подання позовної заяви в адміністративному порядку в межах адміністративного судочинства – на неправомірні дії, рішення, бездіяльність органів влади, державних і комунальних медичних закладів, їхніх посадових і службових осіб;

б) подання позовної заяви в цивільному порядку, в межах цивільного судочинства – на неналежне надання медичних послуг приватними медичними закладами.

Загалом, суд під час вирішення справи по суті може надати такі результати розгляду справи:

- 1) задовольнити адміністративний/цивільний позов повністю;
- 2) задовольнити адміністративний/цивільний позов частково;
- 3) відмовити в задоволенні адміністративного/цивільного позову повністю чи частково [7, с. 134–135].

Натепер склалася тяжка практика збору доказової бази щодо доведення втрати чи шкоди здоров'ю пацієнта у зв'язку з діями або бездіяльністю лікувального закладу. Позитивне рішення суду не завжди є фінальною стадією для пацієнта. Більшість державних/комунальних органів просто ігнорує рішення суду та й не виконує його, а державна виконавча служба у свою чергу завжди намагається швидше закрити провадження, навіть не виконавши рішення суду.

Обов'язок доведення втрати або шкоди здоров'ю покладається на самого пацієнта. Доволі часто під час збору доказової бази виникає проблема зі збором медичної документації. Дана документація знаходиться в медичних закладах, які не завжди надають дану документацію на вимогу пацієнта.

Однією із проблем, яку необхідно вирішувати, є відсутність клінічних протоколів та електронних баз медичних карток. Урегулювання цієї проблеми вирішить неоднозначне призначення лікарями різного лікування одного й того ж захворювання. Також сьогодні проблемою є монополія експертних установ, що здійснюють судову експертизу. Натепер пацієнт для експертного висновку може звернутися до державної судової експертизи, а інших уповноважених установ, компетентних для здійснення судової експертизи, немає. Також проблемою є відсутність особистої відповідальності медичних працівників. Передбачена відповідальність на практиці майже не застосовується, та і правоохоронні органи не охоче займаються такими справами.

В Україні нині існують як правові норми, які забезпечують можливість реалізації пацієнтом права на медичну допомогу, так і права на оскарження дії, рішення та бездіяльності медичними закладами, пов'язаних з наданням медичних послуг.

Передбачені нормативними актами способи досудового захисту, як і звернення до суду, має свої переваги й недоліки, однак варто виокремити, що в разі конфлікту у сфері медичних послуг існує досить широкий вибір способів і засобів відновлення порушених прав під час надання медичних послуг.

1 жовтня 2013 р. до Верховної Ради України було подано проект закону «Про права пацієнтів», який було зареєстровано під № 2438. Ініціаторами даного законопроекту були народні депутати VII скликання Шкварилук Володимир Васильович та Іванчук Андрій Володимирович. Законопроект створювався з метою визначення поняття та детальнішої деталізації прав пацієнтів на охорону здоров'я і медичну допомогу. Завданням законопроекту є створення передумов для підвищення ефективності та якості надання медичної допомоги, недопущення будь-яких проявів дискримінації щодо доступу до медичної допомоги, підвищення обізнаності пацієнтів щодо їхніх прав, а також подальше наближення правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я до стандартів Європейського Союзу. По тексті цього законопроекту йшлося також про визначення правових, економічних та організаційних основ захисту прав пацієнтів. Законопроект було відкликано 27 жовтня 2014 р., оскільки він дублював уже існуючі правові норми [8].

У 2007 р. також була спроба створення закону «Про захист прав пацієнтів». Законопроект було подано та зареєстровано народним депутатом Юрієм Караєм [9]. Стаття 31 цього проекту передбачала створення Національної комісії із захисту прав пацієнтів. Даний орган відносився до спеціально уповноваженого центрального органу

виконавчої влади з питань охорони здоров'я. Також цей законопроект передбачав створення регіональних комісій із захисту прав пацієнтів, у територіальних органах яких повинні були розглядатися питання щодо дотримання і реалізації прав пацієнтів, але даний законопроект не було розглянуто в залі Верховної Ради України.

Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, підписану Україною та іншими сторонами 21 березня 2014 року, було ратифіковано 16 вересня 2014 року, з набранням чинності 1 вересня 2017 року. Одним із напрямів співпраці сторін Угоди є сприяння розвитку та співробітництву в галузі охорони здоров'я. Метою цієї співпраці є підвищення рівня безпеки та захисту здоров'я людини як передумови сталого розвитку та економічного зростання. Створення державного органу, який би здійснював захист прав пацієнтів, є обов'язковим для України.

Забезпечення прав пацієнтів, його стандарти та механізми визначені деякими міжнародними нормативно-правовими актами, які діють в Європейському союзі, такими як Європейський кодекс соціального забезпечення, Декларація про політику у сфері забезпечення прав пацієнтів у Європі, Європейська хартія пацієнтів та різні рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи в галузі охорони здоров'я.

Висновки. В Україні відсутні механізми правозастосування основних прав пацієнтів, таких як право на безпечну, своєчасну, якісну та доступну медичну допомогу.

Сьогодні в українському законодавстві існує недосконала правова база у сфері захисту прав пацієнтів та відсутній спеціальний нормативно-правовий акт, який врегулював і визначав би основні механізми реалізації та захисту прав пацієнтів на охорону здоров'я та медичну допомогу.

Чинна законодавча база у сфері охорони здоров'я потребує гармонізації відповідно до стандартів та механізмів, які передбачені міжнародними нормативно-правовими актами ЄС.

Література

1. Центр захисту прав пацієнтів. URL: <http://iaaukraine.org/centr-zahistu-prav-pacientiv-0/>
2. Конституція України : Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ. Дата оновлення: 23.04.2021 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
4. Цивільний кодекс України : Закон, Кодекс від 16.01.2003 р. № 435-ІV. Дата оновлення: 27.05.2021 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
5. Кримінальний кодекс України : Кодекс, Закон від 05.04.2001 р. № 2341-ІІІ. Дата оновлення: 01.05.2016 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
6. Медичне право : підручник / С.Г. Стеценко та ін. М. : РМАПО, 2011. 567 с.
7. Сізнцова Ю.Ю. Права пацієнтів та медичних працівників: формування захисту обох сторін. *Порівняльно-аналогічне право*. 2014. С. 134–135.

8. Проект Закону про права пацієнтів № 2438 від 01.03.2013 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45938
9. Проект Закону про захист прав пацієнтів № 1132 від 06.12.2007 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1132&skl=7

References

1. Centr zakhystu prav pacijentiv [Center for the Protection of Patients' Rights] Retrieved from <https://iaaukraine.org/centr-zahistu-prav-pacientiv-0/> [in Ukrainian].
2. Konstytucija Ukrajiny, 1996 (Verkhovna Rada Ukrajiny). [The Constitution of Ukraine, 1996 (Verkhovna Rada of Ukraine)]: *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrajiny*. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. [in Ukrainian].
3. Osnovy zakonodavstva Ukrajiny pro okhoronu zdorov'ja, 1992 (Verkhovna Rada Ukrajiny). [Fundamentals of the legislation of Ukraine on health care, 1992 (Verkhovna Rada of Ukraine)]: *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrajiny*. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
4. Tsyvil'nyy kodeks Ukrajiny, 2003 (Verkhovna Rada Ukrajiny). [Civil Code of Ukraine 2003 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrajiny*. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page5> [in Ukrainian].
5. Kryminal'nyj kodeks Ukrajiny, 2001 (Verkhovna Rada Ukrajiny). [Criminal Code of Ukraine 2001 Verkhovna Rada of Ukraine]: *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrajiny*. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [in Ukrainian].
6. Stetsenko S.G, Goncharov N.G, Stetsenko V.Y., Pishchit A.N. (2011) Medychne pravo, [Medical law] Moscow: RMAPO (in Russian).
7. Sizintsova Y.Y. (2014) Prava pacijentiv ta medychnykh pracivnykiv: formuvannja zakhystu obokh storin [The rights of patients and health professionals: the formation of protection of both parties]. Comparative and similar law, vol 2, pp. 134-135.
8. Proekt Zakonu pro prava pacijentiv №2438, 2013 (Verkhovna Rada Ukrajiny) [Draft Law on Patients' Rights №2438 2013 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrajiny*. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?Pf3511=45938 [in Ukrainian].
9. Proekt Zakonu pro zakhyst prav pacijentiv № 1132, 2007 (Verkhovna Rada Ukrajiny) [Draft Law on Protection of Patients' Rights № 1132, 2007 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrajiny*. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?Id=&pf3516=1132&skl=7 [in Ukrainian].